

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

Виговська Світлана Володимирівна

УДК 378:63

**ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТОК
У ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному аграрному університеті Кабінету Міністрів України.

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук, доцент
Стахневич Валентина Іванівна,
Національний аграрний університет,
кафедра психології Природничо-
гуманітарного навчально-наукового
інституту НАУ.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член АПН України
Бондар Володимир Іванович,
директор Інституту педагогіки
і психології Національного педагогічного університету
імені М. Драгоманова;

кандидат педагогічних наук, доцент
Мартиненко Світлана Миколаївна,
завідувач кафедри педагогіки Київського
міського педагогічного університету
імені Б. Грінченка.

Провідна установа:

Українська інженерно-педагогічна академія Міністерства
освіти і науки України, кафедра педагогіки та методики
професійного навчання, м. Харків.

Захист відбудеться 21 грудня 2006 р. о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені В.Гнатюка за ад-
ресом: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, ауд. 30.

З дисертаційною роботою можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного
педагогічного університету імені В.Гнатюка за адресом: 46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса,
2.

Автореферат розісланий 20 листопада 2006 р.

В.о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Гушулей Й.М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах соціально-економічна ситуація в Україні стає все більш динамічною: кардинально змінюється ринок праці, з'являються нові види бізнесу, орієнтовані на пошук і відбір висококваліфікованих фахівців. Важливим є і той факт, що інтенсивний розвиток економіки поглибив професійні функції працівників, зумовив необхідність їх професійної мобільності та конкурентоспроможності, ускладнив діяльність усіх суб'єктів господарювання, особливо жінок. У цьому контексті змінюється система підготовки майбутніх фахівців, яка повинна бути спрямована на подолання стереотипів, на урахування специфіки життєвих інтересів і психологічних відмінностей між чоловіками та жінками. Водночас навчально-виховний процес вищої школи створює недостатні умови для самореалізації жінки, розвитку її професійного потенціалу та кар'єрного зростання. Соціально-економічні суперечності зумовили необхідність вирішення проблеми професійної підготовки, становлення та освіти жінок саме в період їх навчання.

Україна, інтегруючись у європейську спільноту, затвердила ряд національних програм із поліпшення становища й підвищення ролі жінки у суспільстві, охорони материнства й дитинства. Зокрема, у країні реалізується програма ООН "Гендер у розвитку" (1994), спрямована на встановлення рівності між особами чоловічої та жіночої статі. Останні десятиріччя їх діяльності пов'язані з тим, що в центрі уваги постають проблеми жінок, їх професійної освіти. Саме поліпшення становища жінок розглядається як одна з важливих умов досягнення прогресу на шляху утвердження рівності, розвитку миру.

Водночас утвердження принципів гендерної рівності та паритетної демократії в Україні супроводжується як супротивом патріархальних стереотипів щодо винятково домашнього призначення жінки, так і пасивністю самих жінок, яким властива низька самооцінка своїх здібностей. Успішність професійного становлення жінок залежить від свідомості жіноцтва та готовності розкрити свій потенціал. Чільне місце у вихованні активної, компетентної, впевненої у собі жінки належить вищим навчальним закладам, які, у свою чергу, повинні враховувати в освітньому процесі специфіку життєвих інтересів та психологічних відмінностей чоловіків та жінок, а також далеку від ідеальної гендерну ситуацію в українському суспільстві.

Важливою проблемою фахової підготовки є її спрямованість на професійну самореалізацію жінки у сільській місцевості. Аграрний сектор – це специфічна за умовами праці та наявністю різноманітних форм власності сфера. Порівняно з великим містом сільські населені пункти не мають широких можливостей для життєвої самореалізації, вибору форм здобуття освіти, професії. Особливості сільської місцевості впливають на характер процесу самореалізації особистості, що необ-

хідно враховувати в суспільних інститутах соціалізації особистості, зокрема аграрних навчальних закладах.

У вищій аграрній освіті поряд із упровадженням галузевих стандартів мають місце пошуки нових підходів щодо підготовки фахівців, які спрямовані на підвищення кваліфікації, професійної компетентності та конкурентоспроможності відповідно до зростаючих вимог ринку праці. Професійна освіта спрямовується на забезпечення професійної самореалізації особистості, підвищення гнучкості в багаторівневій підготовці фахівців, соціальної захищеності та престижу знань. Вона є основою духовного, соціально-економічного та культурного розвитку суспільства і ґрунтується на засадах гуманізму та демократії. Професійна освіта забезпечує підготовку кваліфікованих робітників, фахівців різних освітньо-кваліфікаційних рівнів, науковців, що сприяє формуванню інтелектуального потенціалу нації як найвищої цінності суспільства, визначає темпи і рівень науково-технічного та соціального прогресу.

У той же час навчання й виховання нинішнього молодого покоління значною мірою ґрунтується на статеворольовому підході, який істотно обмежує розвиток особистості рамками традиційних гендерних ролей в основних сферах життєдіяльності людини: родині, вихованні дітей, освіті, професії, відпочинку. Сучасна освіта повинна розширювати життєвий простір для розкриття індивідуальних здібностей і задатків кожної особистості, вивільнення мислення педагогів від статеворольових стереотипів.

Специфіка професійного становлення студенток під час навчання у вищих аграрних закладах зумовлена функціями та змістом їх майбутньої професійної діяльності, психофізіологічними та соціокультурними факторами, домінуючими уявленнями про роль жінки в суспільстві, регіональними особливостями й відмінностями життєвого середовища, яке, в основному, характеризується поєднанням професійних обов'язків із сімейними та господарськими.

У сучасній науці існує велика кількість наукових досліджень, присвячених професійному становленню особистості, етапам цього процесу, особливостям і факторам, які впливають на його перебіг. Це роботи вітчизняних і зарубіжних психологів Б.Ананьєва, В.Бондаря, Є.Климова, Т.Кудрявцева, С.Мартиненко, Б.Федоришина, Т.Ядришнікової, Г.Мюнстерберга, Е.Роу, Д.Сьюпера, Д.Холланда та ін. Науково-педагогічні проблеми професійного становлення особистості висвітлені в багатьох дисертаційних дослідженнях: проблеми професійного становлення методистів у закладах післядипломної освіти педагогічних працівників (В.Дивак), професійна підготовка молодших спеціалістів-електриків в агротехнічному коледжі (Л. Колодійчук), формування професійного інтересу (В.Правоторов), адаптація молодого працівника (С.Таранов, С.Пустовалов), профорієнтація молоді (І.Васильєв) та ін.

Проблемі професійної освіти жінок присвячено ряд дисертаційних досліджень. Зокрема, розвиток жіночої професійної освіти в Україні в XIX-XXст. висвітлено у дисертаціях Л.Волкової

(про жіночі фахові заклади), І.Малинко (особливості функціонування Вищих жіночих курсів), Л.Применко (порівняння жіночої освіти у Франції та Україні XVIII-I пол. XX ст.).

Особливості розвитку жіночої особистості вивчаються такими вченими, як В.Стоюнін, І.Грошев (компоненти статевої самосвідомості), М.Маріні, М.Хеннінг, Є.Груздева, Л.Рибцова (особливості професійної діяльності жінки), Н.Годфрей, М.Богачевська-Хом'як, О.Ліхачова (теорії жіночої освіти).

Особливості функціонування жіночих закладів освіти розглядаються в працях Н.Бенюх (фармацевтична освіта жінок у Галичині), Н.Дем'яненко, І.Улюкаєвої (педагогічна освіта жінок), Н.Кутової (професійна освіта жінок), І.Лікарчука (управління нижчими жіночими навчальними закладами), С.Улюкаєва (нижчі жіночі сільськогосподарські заклади) та в дисертаційних дослідженнях О.Гриви, Є.Луценка, В.Постолатія, С.Якушевського.

Важливими є дослідження природи жінки (Г.Брандт), педагогічної роботи з жіночою молоддю в умовах великого міста (Г.Лактіонова), самореалізації обдарованих жінок (Л.Попова), сільської жінки (М.Панкратова, В.Кушаков, К.Якуба та ін.), особливості становлення жінки як науковця в аграрному закладі освіти (В.Стахневич), професійної зайнятості жінок (Г.Сергєєва), а також сучасні гендерні дослідження різних сфер життєдіяльності (В.Кравець, Т.Говорун, О.Кікінежді, Т.Мельник, Н.Чухим, Л.Смоляр, І.Головашенко, Л. Малес, П.Горностай, С.Оксамитна, О. Маланчук-Рибак, М.Скорик, В.Близнюк, Н.Лавриненко, В.Суковата, В.Агеєва, О.Фоменко, О.Луценко та ін.).

Цінними є оригінальні теоретичні роботи зарубіжних фахівців із жіночої проблематики (С. де Бовуар, Б. Фрідан, К. Хорні, К. Гіліган, Дж. Ландрам та ін.).

Результати аналізу стану теоретичної розробленості проблеми та практики здобуття освіти студентками вищих аграрних навчальних закладів дають змогу визначити низку суперечностей, які вимагають свого вирішення, між:

- необхідністю створення цілісної системи професійного становлення жінок-аграрієв та її відсутністю;
- традиційним підходом до виховання особистості та специфікою фізіологічних і соціально-психологічних особливостей жінки;
- високими вимогами до професійної діяльності, які обумовлені рівнем розвитку сучасних технологій та обмеженістю соціальних функцій жінки, що полягає в поєднанні сімейної та професійної сфери;
- мотивами навчання студенток-аграрієв і реаліями задоволення життєвих потреб жінок-фахівців сільськогосподарського виробництва.

Це зумовило вибір теми дисертаційного дослідження: "Професійне становлення студенток у вищих аграрних навчальних закладах".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри психології Національного аграрного університету (м. Київ) і є складовою комплексної наукової теми „Розробка та впровадження в навчально-виховний процес вищих аграрних закладів освіти інноваційних педагогічних технологій” (РК № 0101U003740). Тема дисертаційної роботи затверджена Вченою радою НАУ (протокол №7 від 28.02.2002р.) та схвалена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол №3 від 30.03.2004р.).

Об'єкт дослідження – процес професійного становлення студентів у вищих аграрних навчальних закладах.

Предмет дослідження – педагогічні умови професійного становлення студенток у вищих аграрних навчальних закладах.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити педагогічні умови підвищення ефективності професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів.

Гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що підвищення ефективності професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів може бути забезпечене реалізацією комплексу загальних (наявності професійно значущої мотивації й ціннісних орієнтацій, спрямованих на професійну самореалізацію; сформованості життєвої перспективи, зокрема, професійних намірів) та специфічних (урахування специфіки життєвих інтересів та статево-психологічних особливостей студенток; організація спеціальної навчально-виховної діяльності з удосконалення професійного становлення студенток-аграріїв із застосуванням інтерактивних методів та форм навчання) педагогічних умов.

Досягнення мети дослідження та перевірка сформульованої гіпотези передбачали розв'язання таких **завдань**:

1. На основі наукової літератури з'ясувати сутність поняття „професійне становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів”.
2. Виявити особливості професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів.
3. Визначити основні критерії, показники та рівні професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів.
4. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити комплекс педагогічних умов підвищення ефективності професійного становлення студенток.

Методологічною і загальнотеоретичною основою дослідження є Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті, Концепція педагогічної освіти, програма ООН „Гендер у розвитку”, історично-пізнавальний підхід, що дає можливість розглядати процес професійного

становлення особистості на різних історичних етапах і виявити визначальні особливості даного процесу; особистісно-діяльнісний та системно-структурний підходи до професійного становлення особистості, а також психолого-педагогічні концепції загального розвитку особистості, професійної спрямованості, положення щодо провідної ролі діяльності у формуванні якостей особистості, уявлення про педагогічну систему та професіоналізм особистості, теорії статевого диморфізму, порівняльної психології, жіночої психології, жіночої освіти.

Для досягнення поставлених мети й завдань використовувались такі **методи дослідження**:

- **теоретичні**: історико-теоретичний, порівняльний аналіз філософської, історичної, соціологічної, психолого-педагогічної літератури для розкриття сутності та особливостей процесу професійного становлення жінки; вивчення та аналіз результатів сучасних зарубіжних і вітчизняних досліджень з метою виявлення сучасного стану досліджуваної проблеми та можливостей вищої аграрної освіти у її вирішенні; теоретичне моделювання та проектування використано для визначення логічної структури дослідження; метод диференціації з метою узагальнення та класифікації освітніх проблем жіноцтва на сучасному етапі розвитку суспільства;

- **емпіричні**: аналіз педагогічного процесу (спостереження, анкетування, бесіда, ранжування) забезпечив можливість визначити комплекс знань, умінь та особистісних якостей, які забезпечують ефективність процесу професійного становлення студенток; констатувальний експеримент для діагностування рівнів професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів; формувальний експеримент для перевірки ефективності педагогічних умов; кількісний та якісний аналіз результатів з використанням математичної статистики.

Організація дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2001-2005 років у три етапи науково-педагогічного пошуку. На першому етапі (2001-2002 рр.) здійснено теоретичний аналіз літературних джерел з теми дисертаційного дослідження. На основі вивчення стану дослідження проблеми визначені теоретичні положення дисертації, обґрунтована актуальність теми, сформульовані мета, об'єкт, предмет, гіпотеза та завдання дослідження; розроблена методика й проведений констатувальний експеримент. На другому етапі (2002-2003 рр.) проаналізовано та узагальнено результати констатувального експерименту, виділені й теоретично обґрунтовані педагогічні умови професійного становлення жінки в системі аграрної освіти, уточнено завдання дослідження. На третьому етапі (2003-2005 рр.) здійснено експериментальну перевірку впливу педагогічних умов на професійне становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів, проаналізовано та узагальнено результати, сформульовано загальні висновки.

Вірогідність і об'єктивність висновків дослідження зумовлюються методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних параметрів, використанням комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних завданням і логіці дослідження, репрезентативністю і стати-

стичною значимістю вибірки, поєднанням якісного та кількісного аналізу даних експерименту, впровадженню результатів дослідження в навчально-виховний процес вищих аграрних навчальних закладів.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота здійснювалась на базі Національного аграрного університету (м. Київ), Ніжинського агротехнічного інституту (Чернігівська обл.) та Бережанського агротехнічного інституту (Тернопільська обл.). Загальна кількість учасників, що брала участь в експериментальній роботі, складає 897 студентів та 140 викладачів.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше:

- визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено комплекс педагогічних умов – загальних (наявність професійно значущої мотивації і ціннісних орієнтацій, спрямованих на професійну самореалізацію; сформованість життєвої перспективи, зокрема професійних намірів) та специфічних (врахування специфіки життєвих інтересів та статево-психологічних особливостей студенток; організація спеціальної навчально-виховної діяльності з удосконалення професійного становлення студенток-аграріїв із застосуванням інтерактивних методів та форм навчання);

- обґрунтовано критерії (мотиваційний, ціннісно-орієнтаційний, емоційно-пізнавальний, активно-діяльний, рефлексивний) та показники для визначення рівнів (високого, середнього та низького) сформованості професійного становлення студенток;

- уточнено сутність та зміст поняття „професійне становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів” як продуктивний, обумовлений статевою специфікою процес професійного розвитку особистості, який спонукає до навчальної та виробничої діяльності й обумовлює професійну самовизначеність, оволодіння аграрною професією та самореалізацію в ній.

Подальшого розвитку дістали наукові уявлення про особливості професійного становлення жінки в умовах вищого аграрного навчального закладу.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та впровадженні критеріального діагностування професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів, упровадженні експериментальної програми спецкурсу „Професійне становлення сучасної жінки”, розроблений за вимогами кредитно-модульної системи. Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Навчально-наукового інституту земельних ресурсів і правознавства Національного аграрного університету (довідка № 53 від 10.09.2005 р.), Навчально-наукового інституту лісового і садово-паркового господарства Національного аграрного університету (довідки № 233, № 234 від 16.11.2006 р.), Ніжинського агротехнічного інституту (довідка № 276 від 20.04.2005 р.), Бережанського агротехнічного інституту (довідка № 507 від 09.09.2005 р.).

Особистий внесок. Одержані автором наукові результати є самостійним внеском у розробку проблеми професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів. Ідеї та думки, що належать співавторам публікацій, не використовувались у матеріалах дисертації. У тезах доповіді „Шлюбно-сімейна ситуація і становлення особистості”, які були написані у співавторстві, особистим внеском автора є ідеї щодо введення спецкурсів у вищих навчальних закладах для ознайомлення молоді з гендерними особливостями сучасної сім’ї. Під час написання у співавторстві тез доповіді ”Several approaches to gender and leadership” автору належать матеріали про гендерну асиметрію в лідерстві.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дисертації були апробовані та схвалені на щорічних науково-практичних конференціях професорсько-викладацького складу Національного аграрного університету (Київ, 2001-2004рр.), V Міжнародній науково-практичній конференції “Наука і освіта – 2002” (Дніпропетровськ - Житомир – Чернівці, 2002р.), Другій міжнародній конференції “Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє” (Київ, 2002р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Студентський рух у сучасній Україні: реалії, тенденції та перспективи розвитку” (Київ, 2002р.), 6th Symposium on Gender Research “Gender – from costs to benefits” (Німеччина, Кіль, 2002р.), Міжнародній науково-практичній конференції "Формування гендерного паритету в контексті сучасних соціально-економічних перетворень" (Київ, 2002р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції "Проблеми соціально-економічного розвитку села та шляхи їх вирішення" (Київ, 2004р.), III Міжнародній науково-практичній конференції "Інновації у вищій освіті" (Ніжин, 2005р.). Результати дослідження використовувались при цільовому навчанні викладачів на науково-методичному семінарі підвищення педагогічної майстерності викладачів Національного аграрного університету, науково-методичному семінарі наставників студентських груп та науково-методичному семінарі кафедр педагогіки, психології та методики навчання Національного аграрного університету.

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображено в 12 публікаціях, серед них: 6 наукових статей у фахових виданнях; 5 – у матеріалах наукових конференцій, із яких 1- у закордонному виданні; 1- навчальна програма для викладачів та студентів вищих аграрних навчальних закладів.

Структура та обсяг дисертації зумовлені логікою наукового дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (налічує 238 найменувань), додатків. Загальний обсяг дисертації – 217 сторінок, з яких 173 сторінки основного тексту. Робота містить 15 рисунків та 15 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми й доцільність її дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу, основні завдання, розкрито наукову новизну, особистий внесок, практичне значення роботи, відображено апробацію та впровадження одержаних результатів.

У **першому розділі "Професійне становлення студенток у вищих аграрних навчальних закладах як психолого-педагогічна проблема"** проаналізовано проблему професійного становлення особистості в західних та вітчизняних теоріях професійного розвитку особистості, охарактеризовано процес професійного становлення, його періодизацію, особливості на етапі професійного навчання, визначено механізми формування професійної спрямованості особистості, на підставі аналізу демографічних, психофізіологічних, соціокультурних, психологічних і соціальних характеристик виділено окрему підгрупу студентської жіночої молоді.

Проведений історико-концептуальний аналіз психолого-педагогічних досліджень професійного розвитку особистості на різних його етапах забезпечив можливість уточнити сутність поняття "професійне становлення особистості". На основі вивчення та аналізу філософської, соціологічної та психолого-педагогічної літератури, зокрема наукових праць і досліджень А. Адлера, Е. Еріксона, Е. Гінзбурга, Д. Сьюпера, К. Юнга, К. Абульханової-Славської, Л. Божович, В. Бондаря, Т. Кудрявцева, С. Мартиненко, А. Сухарева та ін., з'ясовано, що особистість професіонала - це інтегральна системна властивість, яка закономірно проявляється на певному етапі професійного розвитку індивіда. Дана властивість формується, виявляється й реалізується у межах системи, що включає такі компоненти: соціально-професійні вимоги до фахівця, цінності й норми професійної спільності, вимоги людини до змісту й умов професіоналізації, потреби й можливості індивіда з реалізації своїх вимог, а також соціально-професійних вимог і норм.

Відповідно до механізмів детермінації професійного розвитку провідними компонентами особистості професіонала є підструктури професійно важливих і професійно значущих якостей, що забезпечують необхідний рівень професійної продуктивності, професійної ідентичності й професійної зрілості особистості.

Вивчення та аналіз проблеми професійного розвитку дозволяє стверджувати, що професійне становлення особистості – це процес, що за формою і змістом є полісистемним утворенням. Сутність даного процесу розкривається в ході його аналізу, по-перше, як форми професійної соціалізації й індивідуалізації, по-друге, як частини життєвого шляху індивіда, по-третє, як специфічної форми професійного розвитку й навчання, по-четверте, як специфічної форми прояву активності індивіда.

На основі узагальнень результатів аналізу психолого-педагогічної літератури сформульовано висновок про те, що поряд з цими процесами з'являється суб'єктивна позиція і новий тип освоєння діяльності – ставлення до неї. Тим самим формується індивідуальна професійна картина світу – новоутворення в структурі професії й активного до неї ставлення. Усе це пов'язано з понят-

тям самосвідомості, тобто усвідомленістю й оцінкою людини самої себе як суб'єкта практичної й пізнавальної діяльності.

Аналіз стану розробленості проблеми підтвердив, що у сучасному суспільстві найбільше сприяють становленню професіонала такі риси особистості як: відповідність професійній етиці; індивідуальна соціальна й економічна відповідальність; внутрішній локус контролю (прагнення бачити причини подій свого життя в собі, а не в зовнішніх обставинах); конкурентоздатність; гнучкість та оперативність; смислотворчість (як здатність знаходити нові позитивні змісти у своєму житті й роботі); внутрішня діалогічність особистості; адекватна самооцінка й готовність до диференційованої оцінки рівня свого професіоналізму тощо.

У розділі доведено, що в період професійного навчання, зокрема здобуття спеціальності у вищому навчальному закладі, важливою умовою активного і свідомого навчання, яке підвищує можливості розвитку особистості студента, засвоєння ним професійних знань, вмінь та навичок, є професійна спрямованість. Під професійною спрямованістю розуміємо форму загальної спрямованості особистості, що виражається у вибіркового ставленні до професії, зумовлена індивідуальними особливостями й знаннями та формується у процесі життєдіяльності.

У розділі обґрунтована специфіка періоду набуття професії у вищому навчальному закладі, яка полягає в тому, що під час навчання майбутній фахівець фактично готується до процесу відтворення набутих знань, норм, цінностей на наступних етапах професійного розвитку. У цей час здобувається новий статус, що складається з різноманіття прав і обов'язків студента в різних сферах життя і діяльності, у суспільстві та родині, будується власний спосіб життя, відбувається засвоєння професійних ролей, включення в усі види соціальної активності.

Встановлено, що специфіка процесу становлення жіночої особистості визначається психофізіологічними і соціокультурними факторами, історичним і національним контекстами, домінуючими уявленнями про роль жінки в суспільстві, реальним економічним і соціальним статусом. Необхідність виконання жінкою відносно легких робіт пов'язана з фізіологічними особливостями жіночого організму і його фізичними можливостями, досить обмеженими порівняно з чоловічими, що звужує діапазон використання її праці у сфері створення споживних вартостей у сільському господарстві. Однак це компенсується уважністю, витримкою, здатністю виконувати фізично легші, але точніші, навіть монотонні роботи. Значення цієї жіночої специфіки зростає з розвитком науково-технічного прогресу, коли поява дедалі складнішої автоматичної та широке використання точних машин і механізмів вимагають пильної уваги, тривалої зосередженості, розсудливого сприйняття стресових ситуацій, які притаманні саме жінкам.

80% студенток вищих аграрних навчальних закладів є вихідцями із сільської місцевості. У зв'язку з цим ми визначаємо характерні особливості цього контингенту, які полягають у тому, що: освітній рівень молоді села є нижчим порівняно із міською; сільська жіноча молодь демонструє

два протилежних за змістом мотиви вибору професії - інтерес до обраної професії та випадковість вибору; у її життєвих планах значне місце займають наміри змінити місце свого проживання; процес соціалізації в умовах великого міста створює як додаткові можливості для розкриття творчого потенціалу, так і труднощі, складні проблеми становлення особистості молодої жінки. Студенткам, які до навчання у вищому закладі освіти проживали у сільській місцевості, властивий низький рівень самостійності та незалежності, оскільки вони мали невеликий вибір для становлення особистості у різних сферах (освітній, професійній, міжособистісній, сімейній, інформаційній, культурно-побутовій, поведінковій), що, у свою чергу, призводить до розгубленості та виникнення труднощів, пов'язаних з адаптацією до проживання в умовах міста.

Визначено також ряд проблем професійного становлення жінок: вибір між кар'єрою і сім'єю; реалізація набутої професії; використання можливості підвищення кваліфікації; тиск гендерних стереотипів на свідомість жінки.

У процесі аналізу проблеми зроблено висновки, що психологічні статеві відмінності визнаються істотними, але разом з тим відносними, залежними від конкретного змісту діяльності та соціальних статевих ролей. Із зміною системи статевих ролей більшість традиційних психологічних відмінностей між статями, на яких базуються стереотипи маскулітності й фемінності, зникають або суттєво зменшуються, а самі ці зразки стають менш однозначними й полярними, ніж раніше, але певні істотні відмінності в характері діяльності, спрямованості інтересів та перебігу психічних процесів у чоловіків і жінок зберігаються.

У другому розділі **"Педагогічні умови професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів та експериментальна перевірка їх ефективності"** аналізується стан процесу професійного становлення студентів у вищих аграрних навчальних закладах (констатувальний експеримент), обґрунтовуються педагогічні умови підвищення ефективності професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів, основні критерії, показники та рівні цього процесу, а також проведено експериментальне дослідження впливу визначених педагогічних умов на професійне становлення студенток.

Констатувальний експеримент, проведений за розробленою нами методикою діагностування стану професійного становлення студентів, дав змогу проаналізувати наявний і визначити потенційний рівні розвитку професійного становлення особистості. Аналіз результатів діагностування дає підстави стверджувати, що студентки у визначенні термінальних цінностей (за тестом М.Рокича) віддають перевагу особистому життю (здоров'я, любов, матеріальне забезпечення тощо) і на друге місце ставлять професійний розвиток і активний спосіб життя, що свідчить про недооцінку ролі та значення професійного становлення у житті жінки.

У результаті дослідження за методикою “Питальник для оцінки потреби досягнення успіхів” були виявлені мотиваційні тенденції у діяльності студенток, серед яких домінує “прагнення уникати невдач” – 95,83% , і лише у 3,13% опитаних студенток домінує прагнення до успіху.

Дослідження показало, що серед людей, які легко справляються з труднощами, адекватно оцінюють те, що трапилось, зберігаючи душевну рівновагу, більший відсоток належить жінкам – 76,7% (I-III курси) і 95,2% (IV-V курси), у чоловіків відповідно – 73,3% і 72,7%.

У результаті проведення діагностування за методикою Ю.Варабан “Самостійна професіоналізація” ми прийшли до висновку, що серед студенток вищих аграрних навчальних закладів домінуючим є процесійний тип “Я-настрою на професію” (той, що формується), тобто бажання “розпочати” своє професійне становлення, але пасивність у навчальній і професійній сферах гальмує цей процес. Ці дані дають підстави зробити висновок про необхідність вивчення і дослідження продуктивних підходів для професійного становлення студенток.

Здобуваючи вищу освіту, жінка має отримувати додаткові можливості для розкриття свого творчого потенціалу, а також для підготовки до майбутнього життя, яке передбачає, як правило, поєднання професійних та специфічно жіночих ролей. Таким чином, метою навчально-виховного процесу вищих аграрних навчальних закладів є розвиток і формування соціально зрілої, творчої жіночої особистості.

Виявлено, що для самореалізації особистості жінки в цілому, і в професійній сфері зокрема, необхідні такі суттєві властивості: наявність внутрішньої спонукальної сили, яка забезпечується ціннісними орієнтаціями; автономність (спокій, самостійність, незалежність, спонтанність, здатність накопичувати й зберігати сили); вміння зосередитись на головному (не зупинятися, не відхилитися в бік від обраного шляху, не розтрачувати накопичені ресурси на досягнення менш значимих цілей), що підтримується ієрархією цілей, мотивів та цінностей, орієнтованих на особисту та професійну сфери одночасно; вміння знайти й активізувати свій творчий потенціал, який відповідав би власне жіночій сутності; не обмежуватись вузькими межами традиційних жіночих ролей, постійно розвивати себе; високу мотивацію досягнень тощо.

З метою підвищення ефективності професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів визначаємо і обґрунтовуємо комплекс педагогічних умов, під якими розуміємо обставини, за яких процес професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів буде більш ефективним: загальні та специфічні. Під загальними ми розуміємо ті умови, що характерні для усього загалу студентів, а під специфічними ті, які властиві тільки для студенток. Але специфічні умови можуть “спрацювати” лише за наявності загальних, тому варто говорити про комплекс педагогічних умов. Загальні, у свою чергу, слід розглядати як суб’єктивні, у яких акцент робиться на психологічних аспектах професійного становлення, а специфічні - як об’єктивні, у яких увага зосереджується на обставинах педагогічного впливу на означений процес.

До загальних належать: наявність професійно значущої мотивації і ціннісних орієнтацій, спрямованих на професійну самореалізацію; сформованість життєвої перспективи, зокрема професійних намірів; до *специфічних* педагогічних умов відносимо: врахування специфіки життєвих інтересів та статево-психологічних особливостей студенток; організація спеціальної навчально-виховної діяльності з удосконалення професійного становлення студенток-аграрієв із застосуванням інтерактивних методів та форм навчання.

Процес професійного становлення жінки під час навчання у вищому аграрному закладі освіти відбуватиметься ефективно, якщо будуть враховуватись ті особистісні зміни, які характеризують студенток на певному етапі професійного навчання, тобто враховуватиметься принципово важливе теоретичне положення про єдність процесу психічного розвитку людини й розуміння взаємозв'язку етапів професіоналізації. На основі цього вважаємо, що в процесі навчально-виховної діяльності при відборі змісту навчальних дисциплін та плануванні виховних заходів викладачам та наставникам необхідно орієнтуватися на формування таких професійно значущих якостей жінки-аграрія, як автономність (незалежність у роботі та прийнятті рішень); стійкість до складних життєвих ситуацій; самодостатність та самореалізація особистості; стійкість жіночої ідентичності; уміння інтегрувати стилі життя (намагання поєднати роботу, сім'ю та власні інтереси). З цією метою на науково-методичних семінарах підвищення кваліфікації та наставників студентських груп викладачам та наставникам висвітлювались особливості професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів, вплив статевої ролі спеціфіки жінки на професійну самореалізацію.

Основою другої специфічної педагогічної умови є цілеспрямована спеціальна навчально-виховна діяльність із використанням інтерактивним форм та методів навчання – спецкурс «Професійне становлення сучасної жінки», програма якого розроблена за вимогами кредитно-модульної системи, а також побудована з урахуванням визначених у освітньо-професійних програмах та освітньо-кваліфікаційних характеристиках фахівців аграрної галузі здатностей та системи умінь. Під час проведення спецкурсу студентки залучаються до активної співпраці через застосування таких методів та форм, як лекційний, тренінговий, ігровий, дискусії, самостійна робота, індивідуальні співбесіди та консультації щодо реалізації кожною студенткою своїх професійних можливостей та намірів. Крім традиційних форм роботи, використовуються і ті, що потребують активної творчої діяльності студенток: ділові та рольові ігри, мозковий штурм, моделювання виробничих ситуацій, конструювання моделей успішного професійного становлення особистості, груповий аналіз ситуацій (зокрема, прикладів кар'єрного зростання жінок-фахівців в аграрній сфері). Програма спецкурсу складається з трьох системних дидактично-тематичних модулів. Перший модуль (навчально-інформаційний) передбачає: а) опрацювання загальних питань, що розкривають історію, сутність і специфіку професіоналізації особистості у контексті статевої дифере-

нціації; б) ознайомлення студенток з проблемами професійного становлення сучасної жінки; в) спеціальна підготовка студенток з питань диференціації як спільних для обох статей, так і специфічно чоловічих і жіночих соціально-психологічних рольових моделей поведінки в професійній сфері. Другий модуль (навчально-дидактичний) має діагностичну та розвивально-виховну мету. Однією із форм реалізації цього модуля є тренінгові заняття. Використання тренінгових занять підпорядковане завданням програми і зумовлене необхідністю застосування нових, нетрадиційних інтерактивних методів навчання, які б сприяли ефективному професійному становленню студенток. Третій модуль (контрольний) покликаний виконати узагальнюючу та контролюючу функцію. У третьому контрольному модулі проводиться узагальнення та систематизація здобутих знань у своєрідний спосіб: ми відходимо від традиційних форм контролю (контрольна робота, самостійна робота, тести тощо), а пропонуємо такі види робіт, як проведення заняття студентами (форма заняття на їх вибір), круглий стіл, постерне представлення проблеми.

Для оцінки професійного становлення студенток у вищому аграрному навчальному закладі ми визначили критерії та показники дослідження цього процесу (табл.1).

Таблиця 1

Критерії та показники професійного становлення студенток

Критерії професійного становлення студенток	Показники професійного становлення студенток
Мотиваційний	мотиви вибору професії та вищого закладу освіти; інтерес до професії; професійні наміри.
Ціннісно-орієнтаційний	ціннісні орієнтації.
Емоційно-пізнавальний	задоволеність обраною професією; творчий підхід до виконуваної роботи; психологічна готовність до поєднання професійних і жіночих ролей.
Активно-діяльнісний	активне оволодіння спеціальними знаннями та навичками; професійна самостійність; підготовленість до керівництва трудовим колективом; сформованість лідерських якостей, у тому числі почуття власної гідності, віри у власні сили.
Рефлексивний	відповідальність за свою навчально-професійну діяльність; бачення своїх протиріч і проблем у навчанні та професійному становленні;

	сформованість шляхів вирішення власних проблем у навчально-професійній діяльності.
--	--

Отже, професійне становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів – це інтегративне поняття, що відображає продуктивний, зумовлений статевою специфікою процес професійного розвитку особистості, який спонукає до навчальної та виробничої діяльності й зумовлює професійну самовизначеність, оволодіння аграрною професією та самореалізацію в ній. Цей процес характеризується мотивами вибору професії та вищого навчального закладу, інтересами та нахилами до майбутньої професії, професійними намірами, ціннісними орієнтаціями, пов'язаними з професійною діяльністю, стійким позитивним ставленням до професії, самооцінкою своїх професійних здібностей та інформованістю про зміст професії й умови професійної діяльності, професійною самостійністю та творчістю у виконанні певної діяльності. З урахуванням визначених критеріїв і показників, визначаємо три рівні професійного становлення студенток: низький, середній, високий.

Основна мета експериментальної роботи полягала в перевірці ефективності комплексу педагогічних умов професійного становлення студенток-аграрієв.

Експеримент передбачав три етапи: підготовчий, основний та заключний. На підготовчому етапі було здійснено діагностування рівнів сформованості професійного становлення студенток. Це дало змогу встановити, що на початку експерименту у контрольних групах 16,7% студенток мали високий рівень професійного становлення, 58,3% - середній і 25% низький рівні, у експериментальних групах відповідно 18,2%, 54,5% та 27,3%. На даному етапі також здійснено підготовку до навчання студенток, підготовлено методичний матеріал.

Наступний етап передбачав безпосередню реалізацію визначених педагогічних умов. Основою формувального експерименту був навчальний спецкурс для студенток вищих аграрних навчальних закладів «Професійне становлення сучасної жінки», а також педагогічна робота з викладачами та наставниками студентських груп на науково-педагогічних семінарах щодо врахування у навчально-виховній роботі специфіки життєвих інтересів та статево-психологічних особливостей студенток. Експеримент проходив під безпосереднім організаційно-методичним керівництвом автора. Зі змістом програми спецкурсу були ознайомлені викладачі, які брали участь у навчально-виховному процесі.

На третьому етапі експериментального дослідження було проведено контрольний зріз за показниками рівнів професійного становлення студенток, узагальнено і проведено порівняння отриманих результатів з результатами початкового етапу експерименту (табл. 2).

Динаміка професійного становлення студенток експериментальних і контрольних груп

Рівні	Контрольні групи		Експериментальні групи	
	До експерименту, %	Після експерименту, %	До експерименту, %	Після експерименту, %
Низький рівень	16,7	16,7	18,2	9,1
Середній рівень	58,3	50	54,5	36,4
Високий рівень	25	33,3	27,3	54,5

Встановлено, що завдяки реалізації комплексу педагогічних умов професійного становлення істотно зросли показники професійного становлення за високим рівнем (на 27,2%) та зменшилися на середньому (на 18,1%) та низькому (на 9,1%) рівнях.

Результати педагогічного експерименту дають підстави стверджувати, що рівень професійної становлення підвищився, зокрема за такими показниками, як емоційно-пізнавальне ставлення до професії, емоційно-пізнавальне ставлення до навчальної діяльності, емоційно-пізнавальне ставлення до творчого змісту обраної професії, активно-діяльнісне ставлення до підготовки для професійної діяльності, емоційно-пізнавальне ставлення та активно-діяльнісне ставлення до формування професійної самостійності, емоційне та активно-діяльнісне ставлення до суспільної роботи.

Крім цього, треба вказати, що ні в контрольних, ні в експериментальних групах ми не виявили значних позитивних змін на кінець експерименту за такими показниками, як “професійна самостійність” та “творчий підхід до виконуваної роботи”. Цей факт наводить на думку про те, що розроблена у дослідженні програма підвищення ефективності професійного становлення студенток, недостатньо впливає на розвиток у майбутніх фахівців-аграріїв наполегливості, пізнавальної самостійності, вольових якостей. Ці аспекти потребують самостійного наукового дослідження і можуть бути предметом подальшої роботи.

У розділі проведено розрахунки кореляційного зв'язку професійної сформованості та тих властивостей, які ми формували в процесі педагогічного експерименту, що довело доцільність нашого дослідження (табл.3).

Показники кореляційних зв'язків

Коефіцієнти кореляції (r) сформованості професійної спрямованості з:	
незалежністю	0,69
вмінням розв'язувати складні життєві ситуації	0,35
потребою досягнення успіхів	0,63
рівнем суб'єктивного контролю	0,33

Статистичну достовірність отриманих результатів ми перевіряли за допомогою t-критерію Стьюдента. За нульову гіпотезу ми приймали твердження, що різниця даних експериментальних та контрольних груп до і після експерименту статистично не значима. У результаті проведених розрахунків нульова гіпотеза підтвердилася для контрольних груп, різниця отриманих результатів експериментальних груп має вигляд $|t| > t_s$, нульова гіпотеза скасовується з рівнем значимості $\alpha = 0,05\%$.

Таким чином, реалізація відповідного комплексу педагогічних умов сприяє підвищенню ефективності професійного становлення студенток.

Висновки. Проведене дослідження підтвердило висунуту гіпотезу й дало можливість зробити висновки відповідно до поставлених і вирішених завдань.

1. Результати аналізу процесу професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів свідчить про те, що сучасний навчально-виховний процес недостатньо створює умови для професіоналізації жінки, розвитку її професійного потенціалу та кар'єрного зростання. Це, у свою чергу, призводить до того, що жінок-фахівців відносять до групи менш компетентних та цінних працівників.

На основі аналізу теоретичних наукових досліджень уточнено поняття „професійне становлення особистості”, яке є полісистемним утворенням, продуктивним і динамічним процесом розвитку і саморозвитку особистості.

Професійне становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів – це інтегративне поняття, що відображає продуктивний, обумовлений статевою специфікою процес професійного розвитку особистості, який спонукає до навчальної та виробничої діяльності й обумовлює професійну самовизначеність, оволодіння аграрною професією та самореалізацію в ній. Цей процес характеризується мотивами вибору професії та вищого навчального закладу, інтересами та нахилами до майбутньої професії, професійними намірами, ціннісними орієнтаціями, пов'язаними з професійною діяльністю, стійким позитивним ставленням до професії, самооцінкою своїх професійних

здібностей та інформованістю про зміст професії й умови професійної діяльності, професійною самостійністю та творчістю у виконанні певної діяльності.

2. Специфіка професійного становлення студенток під час навчання у вищих аграрних закладах зумовлена функціями та змістом їх майбутньої професійної діяльності, психофізіологічними та соціокультурними факторами, домінуючими уявленнями про роль жінки в суспільстві, регіональними особливостями й відмінностями життєвого середовища, яке, в основному, характеризується поєднанням професійних обов'язків із сімейними та господарськими.

Визначено ряд проблем професійного становлення жінок: вибір між кар'єрою і сім'єю; реалізація набутої професії; використання можливості підвищення кваліфікації; тиск гендерних стереотипів на свідомість жінки. Студентки, що поступають до вищого аграрного навчального закладу із сільської місцевості, проходить подвійну адаптацію: до нових форм навчання та до життя у великому місті. Їм властивий низький рівень самостійності та незалежності. Освітній рівень жіночої молоді села є нижчим порівняно із міською; вона демонструє два протилежних за змістом мотиви вибору професії (інтерес до обраної професії та випадковість вибору), у її життєвих планах значне місце займають наміри змінити місце свого проживання.

У результаті констатувального експерименту виявлено професійно-значущі властивості жінки-аграрія, необхідні для успішного професійного становлення: автономність (незалежність у роботі та прийнятті рішень); стійкість до складних життєвих ситуацій; самодостатність та самореалізація особистості; стійкість жіночої ідентичності; уміння інтегрувати стилі життя (намагання поєднати роботу, сім'ю та власні інтереси).

3. Для оцінки професійного становлення студенток у вищих аграрних навчальних закладах визначено критерії вивчення цього процесу. Взнявши за основу теорію відношень, яка виділяє три елементи (пізнавальний, емоційний, поведінковий), запропоновано такі критерії та відповідні їм показники вивчення професійного становлення студенток: мотиваційний (мотиви вибору професії; інтерес до професії; професійні наміри), ціннісно-орієнтаційний (ціннісні орієнтації), емоційно-пізнавальний (задоволеність обраною професією; творчий підхід до виконуваної роботи), активно-діяльний (активне оволодіння спеціальними знаннями; професійна самостійність; підготовленість до керівництва трудовим колективом; сформованість лідерських якостей, у тому числі почуття власної гідності, віри у власні сили), рефлексивний (відповідальність за свою навчально-професійну діяльність; бачення своїх протиріч і проблем у навчанні та професійному становленні; сформованість шляхів вирішення своїх проблем у навчально-професійній діяльності; психологічна готовність до поєднання професійних і жіночих ролей).

Підвищення ефективності професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів вивчалася за трьома рівнями (високим, середнім та низьким). При здійсненні рівневої диференціації ми враховували професійну спрямованість особистості, мотиви вибору професії,

ступінь усвідомленості та інформованості при професійному самовизначенні, його зв'язок із ціннісними орієнтаціями, ступінь пізнавальної та вольової активності, самооцінку професійних здібностей, стійкість професійних намірів, рівень інтересу до професії та нахили до професійної діяльності.

4. Визначено та реалізовано педагогічні умови підвищення ефективності професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів: загальні та специфічні. До *загальних* належать: наявність професійно значущої мотивації і ціннісних орієнтацій, спрямованих на професійну самореалізацію; сформованість життєвої перспективи, зокрема професійних намірів; до *специфічних* педагогічних умов ми відносимо: врахування специфіки життєвих інтересів та статево-психологічних особливостей студенток; організацію спеціальної навчально-виховної діяльності з удосконалення професійного становлення студенток-аграріїв із застосуванням інтерактивних методів та форм навчання.

Реалізація комплексу педагогічних умов професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів зумовила збільшення кількості студенток експериментальних груп із високим рівнем професійного становлення (на 27,2%) за рахунок зменшення кількості студенток із середнім (на 18,1%) та низьким (на 9,1%) рівнями професійного становлення.

Проведені теоретичне та експериментальне дослідження дають підстави зробити висновок про досягнення мети, правомірність висунутої гіпотези і вирішення завдань дисертаційного дослідження.

Отримані результати дослідження не претендують на вичерпне вирішення зазначеної проблеми. Накопичений теоретичний і фактичний матеріал потребує розвитку та поглиблення. У процесі подальшого дослідження проблеми важливо звернути увагу на вдосконалення співробітництва педагогічного колективу та студентів з метою самореалізації особистості в майбутній професійній діяльності, а також на розробку та впровадження комп'ютеризованих систем для вивчення динаміки професійного становлення студентів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1. Ілляшенко С.В. Теоретичні підходи у визначенні професійного становлення особистості // Науковий вісник Національного аграрного університету / Редкол.: Д.О.Мельничук та ін. – К., 2002. – Вип. 59. – С.134–140.
2. Ілляшенко С.В. Професійна спрямованість студентів як важливий компонент становлення особистості // Науковий вісник Національного аграрного університету / Редкол.: Д.О.Мельничук та ін. – К., 2003. – Вип. 68. – С.162–169.

3. Виговська С.В. Теоретичні аспекти та педагогічні умови оптимізації професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2005. - № 1. – С.10-13.
4. Виговська С.В. Соціокультурна детермінація жіночого професійного становлення // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Випуск 29 / За заг. ред. академіка АПН України Євтуха М.Б. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2005. – С.46-48.
5. Виговська С.В. Проблеми професійного становлення жінки // Науковий вісник Національного аграрного університету / Редкол.: Д.О.Мельничук та ін. – К., 2005. – Вип. 69. – С.82–87.
6. Виговська С.В. Критеріальний підхід до визначення рівня професійного становлення студенток вищих навчальних аграрних закладів // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2005. - №4. - С. 144-148.
7. Ілляшенко С.В. Гендерна асиметрія у системі освіти // Жінка в науці та освіті: минуле, сучасність, майбутнє. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (червень 2002р.). – К., 2002. – С.86-90.
8. Ілляшенко С.В. Жінка в системі освіти // Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції “Наука і освіта - 2002”. – Том 1. Педагогіка, психологія, філологія. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2002. – 64с. – С. 30-32.
9. Ілляшенко С.В. Роль наставника у процесі адаптації студентів-першокурсників // Студентський рух у сучасній Україні: реалії, тенденції та перспективи розвитку. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (17 жовтня 2002 року). – К.,2002. – 96с. – С.79-80.
10. Стахневич В.І, Ілляшенко С.В. Шлюбно-сімейна ситуація і становлення особистості // Формування гендерного паритету в умовах сучасних соціально-економічних перетворень: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 5-7 грудня 2002). – К.: Державний ін-т проблем сім’ї та молоді; Укр. ін-т соц. досліджень, 2002. – С.176-177.
11. Valentyna Stakhnevych, Larysa Sklepova, Svitlana Ilyashenko. Several approaches to gender and leadership // Gender- from costs to benefits. 6th Interdisciplinary and International Symposium on Gender Research at Kiel University, Germany, 15-17 November, 2002. – P.57-58.
12. Виговська С.В. Професійне становлення сучасної жінки. Навчальна програма спецкурсу для викладачів та студентів вищих навчальних аграрних закладів. – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2005. – 20с.

АНОТАЦІЇ

Виговська С.В. Професійне становлення студенток у вищих аграрних навчальних закладах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка. – Тернопіль, 2005.

Дисертацію присвячено вивченню процесу професійного становлення студенток під час навчання у вищих аграрних навчальних закладах.

Уперше теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено комплекс педагогічних умов ефективного професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів, які поділяються на загальні (наявність професійно значущої мотивації й ціннісних орієнтацій, спрямованих на професійну самореалізацію; сформованість життєвої перспективи, зокрема професійних намірів) та специфічні (врахування специфіки життєвих інтересів та статево-психологічних особливостей студентів; організація спеціальної навчально-виховної діяльності з удосконалення професійного становлення студенток-аграріїв із застосуванням інтерактивних методів та форм навчання). Уточнено критерії та показники для визначення рівнів професійного становлення студенток. Концептуально представлено та науково аргументовано сутність та зміст професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладах. Визначено специфічні особливості професійного становлення жінки на етапі навчання у вищих аграрних навчальних закладах. Розроблено та впроваджено критеріальне діагностування професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів, впроваджено експериментальну програму професійного становлення студенток вищих аграрних навчальних закладів із урахуванням визначених і обґрунтованих педагогічних умов.

Ключові слова: професійне становлення студенток, професійна спрямованість, педагогічні умови, вищий аграрний навчальний заклад.

Выговская С.В. Профессиональное становление студенток в высших аграрных учебных заведениях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2005.

Диссертация посвящена изучению процесса становления студенток высших учебных заведений во время учебы в высших аграрных учебных заведениях.

Установлено, что специфика процесса профессионального становления личности женщины определяется психофизиологическими и социокультурными факторами, историческим и национальным контекстом, доминирующими представлениями о роли женщины в обществе, реальным экономическим и социальным статусом, региональными особенностями и отличиями жизненной среды.

Для оценки профессионального становления студенток высших аграрных учебных заведений определены критерии изучения этого процесса. Взяв за основу теорию отношений, которая выделяет три элемента (познавательный, эмоциональный, поведенческий), предложено такие критерии и соответствующие им показатели изучения профессионального становления студенток: мотивационный (мотивы выбора профессии; интерес к профессии; профессиональные намерения), эмоционально-познавательный (удовлетворенность выбранной профессией; творческий подход к выполняемой работе), активно-деятельный (активное овладение специальными знаниями; профессиональная самостоятельность; подготовленность к управлению трудовым коллективом; сформированность лидерских качеств, в том числе чувство собственного достоинства, веры в собственные силы), рефлексивный (ответственность за свою учебно-профессиональную деятельность; осознание своих противоречий и проблем в учебе и профессиональном становлении; сформированность путей решения своих проблем в учебно-профессиональной деятельности; психологическая готовность к совмещению профессиональных и женских ролей).

Впервые теоретически обосновано и экспериментально проверено комплекс педагогических условий эффективного профессионального становления студенток высших аграрных учебных заведений, которые делятся на общие (наличие профессионально значимой мотивации и ценностных ориентаций, направленных на профессиональную самореализацию; сформированность жизненной перспективы, профессиональных намерений в частности) и специфические (учет специфики жизненных интересов и психолого-половых особенностей студенток; организация специальной учебно-воспитательной деятельности по усовершенствованию профессионального становления студенток-аграриев при помощи использования методов и форм активизации обучения студенток). Уточнены критерии и показатели для определения уровней профессионального становления студенток. Концептуально представлены и научно аргументированы сущность и содержание профессионального становления студенток высших аграрных учебных заведений. Определены специфические особенности профессионального становления женщины на этапе обучения в высших аграрных учебных заведениях. Разработано и внедрено критериальное диагностирование профессионального становления студенток высших аграрных учебных заведений, внедрено экспериментальную методику профессионального становления студенток высших аграрных учебных заведений с учетом определенных и обоснованных педагогических условий.

Ключевые слова: профессиональное становление студенток, профессиональная направленность, педагогические условия, высшее аграрное учебное заведение.

Vygovska S.V. Professional becoming of women-students at higher agrarian educational establishments. - Manuscript.

Thesis for a Candidate of Pedagogical Degree on speciality 13.00.04 - theory and method of trade education. - Ternopil National Pedagogical University named after V.Gnatyuk. - Ternopil, 2005.

The thesis is devoted to the study of women-students' professional becoming process during teaching at higher agrarian educational establishments.

For the first time it is theoretically grounded and experimentally tested the pedagogical terms complex of the effective women-students' professional becoming at higher agrarian educational establishments which are divided into general subjective: presence professionally meaningful motivation and the valued orientations directed on professional self-realization; formed of vital prospect, in particular, professional intentions and specific objective: consideration of students' sexual features; organization of the special educational activity from the improvement of women-students' professional becoming with application of methods and forms of teaching activation). Criteria and indexes are specified for determination of the women-students' professional becoming levels.

Key words: professional becoming, professional direction, professional pedagogical terms, higher educational agrarian establishment.

Підписано до друку 14.11.06. Формат 60 x 84^{1/16}.
Наклад 100 пр. Зам. № 990 від 20.11.06

Видавничий центр НАУ,
вул. Героїв оборони, 15, Київ, 03041.
Тел. (044) 527-80-49, (044) 527-88-35